

УДК 811.111'255.2:6'004.01

Е. Т. Дерді,
кандидат філологічних наук, доцент
(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу)
kaf_perekladu@mail.ru

ТЕХНІЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

У лінгвістичній науці не існує чіткого розподілу науково-технічних текстів на власне наукові та технічні, тому вони розглядаються в одній парадигмі. Для технічних текстів характерними є п'ять функцій: інформативна, апелятивна, контактна, декларативна та функція накладання обов'язку. Поряд із вербальними одиницями у технічних текстах зустрічаються спеціальні знакові системи, формульні та таблично-графічні текстові компоненти, які разом формують цілісний текст технічного документа, чітке розуміння якого є базою для інформативного перекладу.

Сучасний етап розвитку науки та техніки характеризується всебічним розширенням співробітництва між країнами, розвитком та зміцненням ділових відносин між ученими та дослідниками, фахівцями та неспеціалістами у різних галузях науки та техніки, зокрема, у нафтогазовому комплексі. Завдяки значним досягненням науково-технічного прогресу, у науково-технічній галузі стрімкими темпами зростають масиви технічних текстів, задокументованих у науково-технічних джерелах. На сучасному етапі ефективність спілкування між автором та читачем технічного документа ускладнюється внаслідок значного збільшення обсягу такої документації, часті відсутності якісних та адекватних англо-українських та українсько-англійських перекладів науково-технічної літератури. На сьогоднішній день в Україні провідні фахівці технічного профілю змушені задовільняти свої професійні потреби перекладами низької якості, що, в свою чергу, призводить до неоднозначного чи невірному трактування технічного документа, а звідси – і до прикрих випадків на виробництві. Враховуючи ці обставини, особливо гостро постала проблема інформативного перекладу технічних документів з англійської мови на українську та навпаки, що потребує розробки та впровадження нових методів, моделей та стратегій перекладу саме технічної документації і, зокрема, вивчення та опису характеристик технічного тексту.

Проблеми дослідження текстів, їх функціонування у мові науки та техніки, особливості їх класифікації, аналіз проблеми інформативності, інформативного та адекватного перекладу технічних текстів є об'єктом уваги та палких дискусій таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як: І. С. Алексеева, І. В. Арнольд, В. М. Лейчик, Л. Л. Нелюбін, І. К. Кобякова, Л. К. Латишев, Ю. М. Шульженко [1–7].

Розуміння тонкощів такого процесу як інформативний технічний переклад є неможливим без глибокого дослідження проблеми інформативності технічних текстів, яка до сьогодні розглядалася здебільшого у парадигмі текстів інших функціональних стилів. Таким чином, недостатня увага до аналізу проблеми інформативності технічних текстів та їх структурних елементів, відсутність єдиної класифікації текстів технічної прози, а також методів та моделей їх адекватного інформативного перекладу зумовили актуальність теми нашого дослідження. Протягом багатьох десятиків років проблема тексту хвилювала багатьох лінгвістів. Питання про те, що таке "текст" і "технічний текст", неодноразово поставало перед мовознавцями власне з моменту виникнення лінгвістики тексту. Однозначної та визнаної усіма дефініції при цьому не існує. Таким чином, *метою* даної статті є вивчення і спроба описати явище технічного тексту та особливостей, яких слід дотримуватися при його перекладі засобами іноземної мови. Зокрема, В. Є. Чернявська стверджує, що в науковому відношенні відповідь на поставлене запитання залежить від теоретичних поглядів дослідника і тому не може бути однозначною [8: 11]. У сучасній лінгвістиці лише деякі із дослідників проводять демаркаційну лінію між науковими та технічними текстами, нерідко вживаючи загальний термін "науково-технічний текст".

Суттєвий внесок у дослідження наукової та технічної літератури здійснив російський учений С. П. Кушнерук, який розрізняє поняття "науковий текст" та "технічний текст", стверджуючи наступне: "Насамперед, необхідно розділити тексти науково-технічної комунікації на дві великі і відносно самостійні групи: на тексти наукових документів і на тексти технічних документів" [9]. Зауважимо, що дослідник вживає не термін "технічний текст", а термін "тексти технічних документів" [9: 131]. Відповідно до Держстандарту України, "технічна документація – це сукупність документів, необхідних і достатніх для безпосереднього використання на усіх стадіях життєвого циклу продукції" [10].

Віднесення технічних текстів до документних, на думку дослідника, є сповна обґрунтованим з декількох причин, оскільки ним справедливо, по-перше, наголошується на схожості технологічних операцій, що реалізуються при підготовці документних текстів різних областей комунікації. Мова йде про внутрішню, функціональну схожість комунікативних процесів, які виявляються у технічній та офіційно-діловій формах взаємодії, а також значущість таких операцій, як уніфікація та стандартизація, що реалізуються відносно текстів офіційно-ділової та технічної комунікації. По-друге, згідно міркувань дослідника, регулювання технічних текстів та текстів офіційно-ділового стилю має схожі цілі:

1. встановлення стабільних композиційних параметрів;
2. виключення використання розмовної, емоційно забарвленої і багатозначної образної лексики;

© Дерді Е. Т., 2013

3. використання технічних термінів та представлення ними спеціальних понять, характерних для документних текстів;

4. аналогія в принципах підготовки текстів, їх доведення до оптимальних кондицій.

Зрештою, С. П. Кушнерук констатує схожість загальних лінгвістичних ознак як кількісного, так і якісного характеру у технічних та документних текстах офіційно-ділового стилю. Ця схожість, зокрема, проявляється у лексичному складі текстів, у синтаксичних параметрах, в умовах реалізації текстів, що вимагають спеціальних каналів комунікації. Можна говорити й про інші ознаки, що відносять тексти технічної прози до документних [9: 131-132]. Таким чином, доцільність віднесення технічних текстів до документних загалом можна вважати цілком обґрунтованим явищем, враховуючи класифікацію технічних текстів за І. С. Квитком та В. М. Лейчиком та результати порівняльних експериментів і практики складання текстів [11].

Отже, перш ніж перейти до розгляду особливостей технічних текстів, спробуємо подати більш-менш уніфіковане визначення поняття *технічного тексту*. На нашу думку, *технічний текст – це тематично, стилістично та семантично організована, логічно структурована та завершена єдність, яка характеризується широким використанням спеціальної термінологічної лексики та складністю граматико-синтаксичної будови, сферою застосування якої служить науково-технічний та офіційно-діловий стилі*.

Для технічних текстів притаманна тенденція до стійкості композиції. Ця тенденція підтримується рекомендаціями та вимогами, які наукові видавництва висувують при прийомі до друку проектних та конструкторських документів. Зокрема, вимоги детально описані в методичних матеріалах, розроблених у ВІНІТІ (Всеросійському інституті наукової і технічної інформації), що практично використовуються при сучасній аналітико-синтетичній обробці первинних текстів наукових і технічних документів. Сформувався своєрідні вимоги до планів технічних робіт, що відображають комплекс зусиль, спрямованих на приведення документних текстів до обмежених варіантів композиційного оформлення [9: 132].

Що стосується класифікації технічних документів, варто відзначити, що аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури так і не дав однозначної відповіді на питання, до яких саме видів технічної документації відносяться ті чи інші її жанри. Враховуючи особливості типології технічних текстів, вважаємо за доцільне віднести до технічної літератури наступні типи документів:

1. Проектно-конструкторську документацію. Представляє сукупність конструкторських документів, які містять дані, необхідні для розробки, виготовлення, контролю, приймання, поставки та експлуатації виробу, у тому числі і ремонт.

2. Технологічну документацію. Представляє сукупність документів, які визначають технологічний процес виготовлення виробу.

3. Програмну документацію. Представляє сукупність документів, що містять відомості, необхідні для розробки, виготовлення, супроводу та експлуатації програм [11].

Варто відзначити, що лексико-фразеологічний склад текстів технічних документів характеризується високим рівнем використанням технічної термінологічної лексики, вживанням нейтральної в емоційно-оцінному відношенні лексики та фразеології, відсутністю розмовно-просторічних мовних засобів. Разом з вербальними одиницями у технічних текстах можуть зустрічатися спеціальні знакові системи, закріплені за тим або іншим напрямом галузі техніки (наприклад, пригадаємо позначення, які є прийнятими у нафтогазовій сфері або електроніці). Технічні тексти також включають формульні та таблично-графічні текстові компоненти, різноманітні креслення, які разом із вербальними складовими формують цілісний текст технічного документа [9: 133].

Слід особливо акцентувати на тому, що технічним текстам інколи притаманна специфіка, яка проявляється у високій частці невербальних компонентів, що використовуються при створенні технічного документу. Можливі варіанти, коли вербальні компоненти технічного тексту носять допоміжний, вторинний характер по відношенню до невербальних, як, наприклад, у конструкторських та у деяких інших технологічних документах. Можливі такі варіанти у практичній техніці: фахівець "читає" принципіву схему, що складає основу технічного документу, в той час як усі вербальні складові тексту – додаткові пояснення і коментарі. У текстах технічних документів може спостерігатися поєднання декількох груп вербальних і невербальних засобів: схем, таблиць, креслень, абрєвіатур, літерно-цифрових кодів та інших засобів [9: 133].

Що стосується функцій технічних текстів, то на думку Т. А. Голікової, розрізняють п'ять основних видів, серед яких наступні: 1) інформативна; 2) апелятивна; 3) функція накладання обов'язку; 4) контактна; 5) декларативна [12: 55-56]. (див. Схему 1).

Комунікативне завдання технічного тексту полягає у повідомленні нових даних в даній області знань. Зокрема, С. М. Мойсенко стверджує, що основною функцією технічного тексту є саме *інформативна*. Технічний текст є інформативним тому, що автор намагається надати читачеві конкретну чітку інформацію у формі переконливих аргументів з метою подальшого розширення або навіть зміни світобачення чи світосприйняття читача. Таким чином, можна стверджувати, що технічний текст поєднує в собі *аргументативний* та *інформативний* мовленнєві акти. Перший спрямований на надання читачеві

переконливих аргументів з метою зміни його світобачення та світосприйняття, в той час як другий – на надання читачеві певної інформації технічного змісту [13: 361].

Схема 1 Основні функції технічного тексту.

Відомий російський лінгвіст В. А. Судовцев зазначає, що при описі різних технічних пристроїв, технологій виробництва та методики проведення експерименту на перший план висувається інформативна сутність тексту. Розповідь здебільшого ведеться в безособовій або неозначено-особовій формі, характеризується наявністю неозначено-особових займенників, слів-заміслювачів та пасивною формою конструкцій. Головне в таких реченнях – об'єкт дії та відношення до дії. Широко розповсюджені також модальні конструкції [14: 20].

Відображаючи інтелектуальну діяльність, інформація в технічних текстах, відповідно до трактувань І. В. Гредіної, характеризується безособовістю, логічністю та об'єктивністю. Функція технічної прози – послідовний, систематичний та аргументований виклад опису технологічних процесів та явищ [15: 3]. Більше того, нові дані, що містяться в технічних текстах, базуються на значному об'ємі невідомого – знайомого, звичайно, не будь-якому читачеві, а лише спеціалісту. Рівень базової компетентності, спільний для автора та реципієнта, є, на глибоке переконання І. С. Алексєєвої, завжди дуже високим. Саме тому технічний текст недоступний кожному, а призначений для спеціалістів в певній галузі знань, тобто має групового реципієнта [1: 268–269].

Отже, ми можемо зробити висновок, що технічний текст як об'єкт перекладознавчого вивчення лише нещодавно став об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Ми також констатуємо той факт, що у лінгвістичній науці не існує чіткого розподілу науково-технічного стилю на тексти власне наукової та технічної літератури, тому вони переважно розглядаються у одній парадигмі. Для технічних текстів характерними є п'ять функцій, серед яких інформативна, апелятивна, функція накладання обов'язку, контактна та декларативна. Більш детально особливості лексико-граматичної та стилістичної структури, жанрово-стилістичної типології технічних текстів можуть бути предметом вивчення та опису в подальших перекладознавчих розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєва І. С. Введение в переводоведение : [учеб. пособие] / И. С. Алексєєва. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Арнольд И. В. К вопросу о переводе технической литературы / И. В. Арнольд. – М. : Советская наука, 1952. – 317 с.
3. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : УРСС Эдиториал, 2007. – 256 с.
4. Нелюбин Л. Л. Введение в технику перевода : [учеб. пособие] / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта, 2009. – 216 с.
5. Кобякова І. К. Категорія інформативності в нетипових текстах / І. К. Кобякова // Вісник СумДУ. – Суми : СумДУ, 2010. – Ч. 2. – С. 137–138.
6. Латышев Л. К. Курс перевода: эквивалентность перевода и способы ее достижения / Л. К. Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
7. Шульженко Ю. М. Особливості текстів науково-технічного стилю у перекладацькому аспекті / Ю. М. Шульженко // Вестник УАБС. – Суми : УАБС, 2010. – С. 93–95.
8. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : [учеб. пособие] / В. Е. Чернявская. – М. : Либроком, 2009. – 284 с.
9. Кушнерук С. П. Документная лингвистика: учеб. пособие / С. П. Кушнерук. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007. – 313 с.
10. ДСТУ ГОСТ 2.602-95 Единая система конструкторской документации. Ремонтные документы. – М. : ИПК Изд-во стандартов, 1996. – 22 с.
11. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Вища школа, 1986. – 150 с.

12. Голикова Т. А. Сущность текста (тенденции в исследовании текста и его единиц) / Т. А. Голикова // Герменевтика в России / Hermeneutics in Russia, 1999. – № 3. – С. 1–5.
13. Мойсеенко С. М. Прагматичні особливості англомовного науково-технічного дискурсу / С. М. Мойсеенко // Серія: Філологічні науки. – Луцьк : Наукові записки, 2007. – С. 360–363.
14. Судовцев В. А. Научно-техническая информация и перевод : [учеб. пособие] / В. А. Судовцев. – М. : Высшая школа, 1989. – 231 с.
15. Гредина И. В. Перевод в научно-технической деятельности : [учеб. пособие] / И. В. Гредина. – Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2010. – 121 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Alekseeva I. S. Vvedenie v perevodovedenie : [учеб. posobie] [Introduction to Translation Studies: textbook] / I. S. Alekseeva. – SPb. : Filologicheskij fakul'tet SpbGU; M. : Akademiya, 2004. – 352 s.
2. Arnol'd I. V. K voprosu o perevode tehnichekoj literatury [The problem of technical literature translating] / I. V. Arnol'd. – M. : Sovetskaja nauka, 1952. – 317 s.
3. Lejchik V. M. Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology Studies: subject, methods, structure] / V. M. Lejchik. – M. : URSS Jeditorial, 2007. – 256 s.
4. Neljubin L. L. Vvedenie v tehniku perevoda : [учеб. posobie] [Introduction to translation technology: textbook] / L. L. Neljubin. – M. : Flinta, 2009. – 216 s.
5. Kobjakova I. K. Kategorija informativnosti v netipovih tekstah [Category of informativity in unattributed text] / I. K. Kobjakova // Visnik SumDU. – Sumi : SumDU, 2010. – Ch. 2. – S. 137–138.
6. Latyshev L. K. Kurs perevoda: jekvivalentnost' perevoda i sposoby ee dostizhenija [Course in Translation: the equivalence of translation and how to achieve it] / L. K. Latyshev. – M. : Mezhdunarodnye otnoshenija, 1981. – 248 s.
7. Shul'zhenko Ju. M. Osoblivosti tekstiv naukovno-tehnichnogo stilju u perekladac'komu aspekti [Translation aspect features of text in scientific and technical style] / Ju. M. Shul'zhenko // Vestnik UABS. – Sumi : UABS, 2010. – S. 93–95.
8. Chernjavskaja V. E. Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost' : [учеб. posobie] [Text Linguistics: Poly-encoding, intertextuality, interdiscursivity: textbook] / V. E. Chernjavskaja. – M. : Librokom, 2009. – 284 s.
9. Kushneruk S. P. Dokumentnaja lingvistika : [учеб. posobie] [Documentary Linguistics: textbook] / S. P. Kushneruk. – Volgograd : Volgogradskoe nauchnoe izd-vo, 2007. – 313 s.
10. DSTU GOST 2.602-95 Edinaja sistema konstruktorskoj dokumentacii. Remontnye dokumenty. [Unified system for design documentation. Service documents.] – M. : IPK Izd-vo standartov, 1996. – 22 s.
11. Kvitko I. S. Terminovedcheskie problemy redaktirovanija [Terminological problems in editing] / I. S. Kvitko, V. M. Lejchik, G. G. Kabancev. – L'vov : Vishha shkola, 1986. – 150 s.
12. Golikova T. A. Sushhnost' teksta (tendencii v issledovanii teksta i ego edinic) [Text implication (trends in text and text units study)] / T. A. Golikova // Germenevтика в Rossii / Hermeneutics in Russia, 1999. – № 3. – С. 1–5.
13. Mojseenko S. M. Pragmaticzni osoblivosti anglomovnogo naukovno-tehnichnogo diskursu [Pragmatic features of English scientific and technical discourse] / S. M. Mojseenko // Serija : Filologichni nauki. – Luc'k : Naukovi zapiski, 2007. – S. 360–363.
14. Sudovcev V. A. Nauchno-tehnicheskaja informacija i perevod: ucheb. posobie [Scientific-technical information and translation: textbook] / V. A. Sudovcev. – M. : Vysshaja shkola, 1989. – 231 s.
15. Gredina I. V. Perevod v nauchno-tehnicheskoi dejatel'nosti : [учебное posobie] [Translation in scientific and technological activities: textbook] / I. V. Gredina. – Tomsk : Izd-vo Tomskogo politehnicheskogo universiteta, 2010. – 121 s.

Матеріал надійшов до редакції 21.05. 2013 р.

Дерди Э. Т. Технический текст как лингвистическое явление и объект перевода.

В лингвистической науке не существует четкого разделения научно-технических текстов на собственно научные и технические, поэтому они рассматриваются в одной парадигме. Для технических текстов характерны пять функций: информативная, апеллятивная, контактная, декларативная и функция наложения обязанности. Наряду с вербальными единицами в технических текстах встречаются специальные знаковые системы, формульные и таблично-графические текстовые компоненты, которые формируют целостный текст технического документа, четкое понимание которого является базой для информативного перевода.

Derdi E. T. Technical Text as a Linguistic Phenomenon and a Subject-Matter for Translation.

In linguistic science there is no clear distribution of scientific-technical texts into scientific texts and technical ones on its own, so they are treated in the same paradigm. Technical text possesses five typical functions: informative, invoking, contact, declarative and the imposing duty function. Special symbolic systems, definable graphical and tabular text components are represented along with verbal units in technical texts, so that together they form the integral essence of technical document, a clear comprehension of which is the basis for informative translation.